

шістдесятників. Відкрите протистояння цих інтелектуалів у 1960-х роках ХХ століття вплинуло на послаблення, а потім, і руйнування радянської системи. «Бунт шістдесятників – це перший в Радянському Союзі свідомий бунт Людини проти тоталітаризму в післявоєнний час» [6, 67]. Вони, самі не помічаючи цього, сформували певну модель поведінки: своєрідну стратегію, яка протиставлялася чітким вимогам тогочасного режиму влади – створивши нове «суспільство». Письменники та громадські діячі ще більше наблизили нашу державу до здобуття незалежності. Тепер можна відкрито говорити про цю «інтелектуальну еліту», різнобічно вивчати їхні здобутки та напрацювання, які досі не втратили своєї актуальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоцерківець Н. Автор манускриптів: Роману Іваничуку – 75 / Н. Білоцерківець // Українська культура. – 2004. – № 5. – С. 14.
2. Василюшин Я. Домінанта національного в боротьбі шістдесятників / Я. Василюшин // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 16-17.
3. Галич О. А. Загальне літературознавство: Навчальний посібник для вузів / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. – Рівне, 1997. – С. 80.
4. Ільницький М. М. Людина в історії: сучасний українська історія. Роман / М. М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1989. – С. 217.
5. Касьянов Г. Незгодні: Участь української інтелігенції в русі опору в 60-80-х рр. – К.: Либідь, 1995. – 119 с.
6. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65-83.
7. Слабошинський М. «Мисль не повинна вмерти» (штрихи до портрета Романа Іваничука) // Укр. мова і літ. в школі. – 1989. – № 5. – С. 10.
8. Слабошпицький М. Талант, помножений на волю / М. Слабошпицький // Київ. – 2009. – № 5-6. – С. 158-167.
9. Ярошенко Р. Літературне підпілля – гріх чи реальність? / Р. Ярошенко // Українська література. – 2013. – № 7-8. – С. 51-57.

Сович О.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

ОПРАЦЮВАННЯ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ТА МОРФОЛОГІЇ УЧНЯМИ 5-7 КЛАСІВ

Вивчення української мови у сучасній школі спрямоване на формування комунікативної компетентності учнів, тобто вмінь і навичок вільно володіти мовою в усіх сферах суспільного життя, розуміти почуте чи прочитане, викладати його зміст, точно формулювати основну думку, висловлювати її в усній чи писемній формі, творчо мислити, що є передумовою розвитку соціально активної і духовно багатой особистості.

З огляду на це надзвичайно важливою є робота з текстом на уроках української мови, яка дає змогу найпродуктивніше розв'язувати навчальні, розвивальні й виховні завдання предмета, сприяє оволодінню мовою на всіх її рівнях. Враховуючи це, шкільна програма передбачає введення до сучасного курсу української мови елементів лінгвістики тексту, що дає змогу значно підвищити рівень комунікативних умінь школярів.

Аналіз методичної літератури з лінгвістики тексту, результати констатувального експерименту, а також власні спостереження за навчально-виховним процесом у школі свідчать про недостатню спрямованість на послідовне, систематичне опрацювання елементів лінгвістики тексту. Тому виникає необхідність у створенні методики, завданням якої є формування та вдосконалення навичок роботи з текстом та розвиток на цій основі вмінь логічного, послідовного викладу учнями власних думок.

Мета статті: розкрити особливості опрацювання лінгвістики тексту на уроках лексикології та морфології у 5-7 класах, запропонувати систему вправ для роботи над текстом під час вивчення цих мовознавчих розділів.

В експериментальній методиці творчо використовуємо класифікації вправ О. Горошкіної, Л. Варзацької, Т. Ладиженської, Р. Львова, В. Мельничайка, В. Скалкіна. Адже саме вони передбачають роботу з текстом, формування комунікативних та творчих вмінь на його основі.

Ми пропонуємо поділяти вправи для опрацювання лінгвістики тексту під час вивчення лексики та морфології на три групи:

- вправи на основі готового тексту, які не вимагають його зміни;
- вправи, що передбачають створення власного тексту або можливість внесення змін;
- комбіновані вправи, які поєднують у собі риси двох попередніх типів.

До першої групи відносимо аналітико-розпізнавальні вправи. Вони забезпечують усвідомлення структури мови, функції кожної із мовних одиниць, які виявлені у тексті шляхом аналізу. До другої групи належать конструктивно-творчі, трансформаційні та комунікативні вправи. Їх виконання дає можливість формувати практичні вміння будувати власні зв'язні висловлювання, перетворювати, замінювати мовний матеріал тощо. Серед комбінованих вправ виділяємо репродуктивно-творчі та корекційні, оскільки вони передбачають виконання різноманітних операцій над мовним матеріалом.

Пропонована класифікація ґрунтується на характері діяльності учнів, навчальній меті, а також враховує етапи становлення навичок мовлення. Тому вправи становлять цілісну систему опрацювання елементів лінгвістики тексту під час аспектних уроків, а не лише на спеціально відведених програмою.

Експериментальна методика реалізується на уроках вивчення лексики та морфології. Вона дає можливість практично використати ті мовні засоби, якими учні оволодівають, об'єднати роботу над їх засвоєнням із розвитком мовлення школярів, навичками послідовного викладу думок.

На уроках вивчення лексикології у 5 класі варто запропонувати для виконання такі вправи, завдяки яким учні зрозуміють, що лексема може змінювати форму без зміни свого значення, з'ясувати значення багатозначного слова можна лише у контексті, адже в різних текстах воно може мати відмінні значення, у розмовному, науковому, художньому та офіційно-діловому стилях використовуються різні групи слів, а також з'ясувати роль тематичної лексики, синонімів (в тому числі контекстуальних), лексичних повторів у забезпеченні зв'язності тексту. Опрацювання теми варто розпочинати із аналітико-розпізнавальних вправ. Завдання можуть бути такі: *Прочитайте текст. Проаналізуйте його зміст, визначте тему, основну думку, тип і стиль мовлення. Обґрунтуйте поділ тексту на абзаци. Виділіть однозначні і багатозначні слова та поясніть їх лексичне значення. З'ясуйте, яку роль відіграють слова у переносному значенні.*

У цій вправі виявленню мовних явищ за їх характерними ознаками передують аналіз тексту, що передбачає проникнення у змістову структуру висловлювання та повторення деяких елементів лінгвістики тексту. Визначивши тип і стиль тексту, учні знаходять мовні і змістові ознаки, які на них вказують (слова вжиті в переносному значенні, емоційно-експресивні мовні засоби тощо), з'ясовують їх роль.

Програмою для 5 класу передбачено опрацювання лексичних помилок та їх видів. Для практичного закріплення цієї теми найдоцільніше виконати комбіновані вправи на редагування: *Прочитайте. Доведіть, що перед вами текст, вкажіть його тип мовлення. Відредагуйте лексичні помилки у тексті. Користуючись таблицею, вкажіть до якого виду вони належать. Визначте мовні засоби зв'язку речень у тексті.* Метою вправи є виявлення слів, які вживаються у невласливому їм значенні, русизмів, лексичних повторів тощо та усунення їх. Учні працюють разом з учителем, аналізують таблицю з лексичними помилками, висловлюють свої міркування і записують відредагований текст.

Важливо поєднувати опрацювання лінгвістики тексту із темою «Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми». Синоніми є засобом зв'язку речень у тексті. Вони забезпечують його предметно-тематичну єдність, допомагають уникнути повторів, урізноманітнюють і збагачують зміст висловлювання.

Закріплюючи знання учнів про лексичні засоби зв'язку між реченнями, можна пропонувати, наприклад, дібрати слова, якими доцільно замінити у тексті ті, що повторюються, виправити уривок, у якому трапляються лексичні повторення, обґрунтувати доцільність такої заміни: *Прочитайте. Доберіть заголовок до тексту. Виправте допущені помилки, замінюючи вставлені слова відповідними синонімами. Визначте мовні засоби зв'язку у відредагованому тексті.*

Текст

Степ... Гаряче сонце непорушно застигло посеред неба. Його гарячі промені нещадно поливають розпечену землю. Гаряче повітря гарячими хвилями котиться над гарячим розмаїттям липневого степу. Наче все вмерло. Тільки дзвенять, бринять, сурмлять комарі.

Допікають, дошкулюють, діймають комахи.

Пропонована вправа є комбінованою, тому що поєднує навчальне редагування та трансформацію (синонімічні заміни). Виконуючи її, учні можуть замінити слово *гаряче* такими синонімами: *вогненне сонце, палючі промені, перегрїте повітря, розжарене* розмаїття липневого степу. Після цього школярі з'ясовують роль слів близьких за значенням як мовних засобів зв'язку речень у тексті.

Для формування умінь і навичок використання синонімів у мовленні можна використати вправу конструктивного типу, зокрема дібрати найбільш влучні синоніми із довідки і вставити на місці пропущених слів.

У 6 класі учні вивчають види зв'язку речень у тексті: послідовний і паралельний, «відоме» і «нове» та поглиблюють знання про відомі елементи лінгвістики тексту. Їх опрацювання варто поєднати із вивченням лексики та морфології. Наприклад, ознайомлюючись із темою «Групи слів за вживанням: загальноживані й стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова», варто дібрати текст, у якому будуть наявні такі групи лексики. Учні знаходять слова за їх характерними ознаками, аналізують. Доцільною буде і трансформаційна вправа, у якій потрібно здійснити певні заміни, наприклад, діалектні слова на загальноживані. Одночасно варто визначити «відоме» і «нове» у реченнях тексту та типи зв'язку між ними.

Доречно використовувати і комунікативні вправи, метою яких є формування вмій самостійно використовувати засвоєні мовні явища у конкретній ситуації мовлення. Тому учням можна запропонувати скласти невелике висловлювання, наприклад, про їх враження від підготовки до улюбленого свята з використанням діалектних слів, розповісти про професію їх батьків зі словами, які у ній поширені тощо. У кількох реченнях шестикласники визначають «відоме» і «нове» та зображають їх схематично.

Значні можливості для поглиблення знань про особливості будови тексту дає вивчення морфології у 6-7 класах. Робота над елементами лінгвістики тексту може здійснюватися на уроках опрацювання всіх частин мови. Найбільше уваги необхідно зосередити вивчаючи займенники, сполучники, прислівники, дієслова, тому що вони виконують роль засобів міжфразового зв'язку.

Для найкращого розуміння учнями ролі частини мови, яка вивчається на уроці, як мовного засобу зв'язку можна використати трансформаційні вправи, зокрема запропонувавши замінити іменні частини мови займенниками, перетворити одні часово-видові форми дієслова на інші тощо: *Слово — найтонше доторкання до серця. Слово може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом... (В. Сухомлинський).*

Не менш важливим є виконання конструктивно-творчих вправ: побудова тексту за опорними словами, відтворення деформованого тексту, моделювання (складання тексту за схемою), розширення тексту, вставка слів на місці пропущених. Доцільно використати таку вправу як відновлення деформованого тексту та виконання завдань на його основі. Наприклад, вивчаючи часові форми дієслова у 7 класі, можна запропонувати такі завдання:

Відновіть деформований текст, випишіть дієслова, з'ясуйте їх часові форми, визначте «відоме» і «нове» у перших двох реченнях відновленого тексту. Напишіть власну розповідь про цікаву пригоду із дитинства.

Текст

1. Наче й не страшний звір, але ж...2. Леся приїхала до бабусі в гості. 3. Страх Лесин минув. 4. Зуби білють гостро, язик висить. 5. Вертить хвостом, розглядає дівчинку. 6. Та ще й головою раптом потягнувся вперед до Лесиної ніжки. 7. З радощів вона ж не знала, що б йому таке приємне зробити. 8. Дівчинка злякано повернулася до мами. 9. Тут і собака біленький підбіг. 10. – Не бійся, Лесю. Білячок не кусається, – заспокоїла бабуса, – заспокоїла бабуня. – Тільки за хвіст його не бери. Він того не любить. 11. Обережно погладила Леся песика по спині, і він не розсердився (О. Гончар).

Так досягається розуміння учнями ролі морфологічних явищ у зв'язному висловлюванні.

Отже, навчальна програма з української мови передбачає незначну кількість годин на опрацювання елементів лінгвістики тексту у кожному класі. Тому для того, щоб сформува-

комунікативну компетентність в учнів, робота над текстом повинна проводитися не епізодично, а систематично, цілеспрямовано, тобто не лише на спеціально відведених уроках, а під час інших тем. При цьому теоретичні відомості варто не просто повторювати, а поглиблювати відповідно до тих мовних явищ, які в цей час розглядаються. Опрацювання елементів лінгвістики тексту під час лексикології та морфології сприяє єдності нерозривних процесів — засвоєння мовних знань, застосування їх у мовленні та забезпечення комунікативної спрямованості навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Н. В. Робота з текстом на уроках української мови у 5-7 класах / Н. В. Бондаренко // Бібліотечка «Дивослова». — 2008.— № 5. — 56 с.
2. Варзацька Л. О. Навчання мови та мовлення на основі тексту: Посібник для вчителів / Л. О. Варзацька. — К.: Рад. шк., 1986. — 104 с.
3. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя / В. Я. Мельничайко. — К: Радянська школа, 1986. — 168 с.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Посібник для вчителя / В. Я. Мельничайко. — К.: Рад. шк., 1984. — 223 с.
5. Пентиліук М. І. Аналіз тексту на уроках мови / М. І. Пентиліук // Дивослово. — 1999. — №3. — С. 21 — 23.

Капітан Н.

Науковий керівник — проф. Вільчинська Т. П.

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИКИ ПОЗИТИВНОГО ОЦІНЮВАННЯ В СУЧАСНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Відомо, що мова є не лише засобом спілкування, а й способом сприймання світу, відображення його у свідомості людини. Оцінний підхід до навколишньої дійсності, її сприйняття через призму визначеної системи норм та цінностей притаманний кожній людині. Оцінка є беззаперечною та важливою складовою картини світу окремих осіб, представників певних соціальних груп та цілих націй, оскільки всі події та факти навколишнього світу сприймаються як позитивні, нейтральні або негативні залежно від встановлених норм, правил та особистих переконань. Під позитивною емоційно-оцінною інформацією розуміють позитивну оцінку та її модифікації (схвалення, ніжне відношення, захоплення) [5, с.247]. Оцінність є обов'язковим елементом емоційності. Оцінювання людиною якогось предмета чи явища нерідко базується на емоційних переживаннях, проте емоційність не завжди є необхідним елементом оцінності: одне і теж слово в різних мовленнєвих ситуаціях може виражати як емоції, так емоції й оцінку водночас. Характер оцінки зосереджений в основі пізнання людиною навколишньої дійсності, оскільки саме оцінка визначає значущість того чи іншого предмета, дії чи ознаки в картині світу певного етносу. На аксіологічній лінійці з позитивного боку зосереджується та характеристика, що розглядається як позитивна.

На лінгвістичному рівні оцінка виражається через мовні одиниці, художньо-виражальні засоби, які виражають позитивне або негативне ставлення мовця до змісту висловленого або предметів дійсності, спрямоване на реалізацію певного комунікативного завдання.

В останні десятиліття проблема тактики позитивного оцінювання через свою актуальність привертає до себе велику увагу науковців. Зокрема, стратегія позитивного оцінювання була предметом розгляду в наукових працях В. Н. Коробової, А. І. Дубської, Н. В. Василенко, Е. А. Федотової, О. М. Коротун. Власне компліментарне оцінювання досліджували такі вчені, як І. Ю. Шкіцька, К. В. Мудрова, З. Ф. Галімова, Н. М. Германова, І. С. Морозова, Н. В. Василенко та ін.

Журналістський текст, матеріалізуючи в знаковій формі результати пізнавальної діяльності, відображає раціональну, а також почуттєву, емоційну сфери людини. Оцінні слова та вирази характеризуються широкою вживаністю в публіцистиці, де відіграють важливу роль. У публіцистичному дискурсі вони вирізняються величезним розмаїттям як у структурному плані, так і в плані семантики. Тактика позитиву має маніпулятивний характер, основою якого є стратегія підвищення значимості співрозмовника, адже компліментарні висловлювання та